

FEUERBACH EMLÉKIÁLLÍTÁS.

Képtár és arzenál egyforma eredetűek, mind a kettőt hadizsákmányból alapították. Kettőjük közül az arzenál idősebb, gondolom ebből az látszik, hogy a fejedelmek kezdetben csak hencserek voltak s csupán az újabbak lettek sznobok. Noha szokás volt egyiket is, másikat is az alattvalókra testálni, közkinccsé tenni, ahogy mondják (hacsak a tapintatlan és türelmetlen alattvalók megelőzően már nem kezdtek nacionalizálni), a nemzet rendszerint sokkal hűvösebben sajátította ki magának ezeket az ajándékokat, mint a győzelmes ütközeteket, amelyekben leginkább csak idegenajkú darabontok verekedtek.

A képtárról ma lefoszlott az a feszes tisztelet is, amif azelőtt már lojalitásból és alattvalói előzékenységéből is illett gyakorolni. Mindenesetre száz évnél több kellett ahhoz a vallomáshoz, hogy ki nem állhatunk múzeumba járni . . . Ezen a brutális közönyön most úgy próbálnak segíteni, hogy fölváltva ideiglenes kiállításokat rendeznek egy-egy iskola, vagy egy-egy mester anyagából. Egyszóval lexikon helyett regényes életrajzzal kínálnak s ezzel az angol-szász képtár-turisztika egyszer s mindenkorra kihull az utazók programjából. A múzeum osztolni fog a lexikon szerepében, szeparált címkegyűjtemény lesz s aki ellátogat egy képhez, a többit majd figyelmen kívül hagyja, mint ahogy az, aki a Colorado kanyonjára kíváncsi, nem olvassa el a kánonjogról szóló ismertetést.

*

Feuerbach Anzelm száz éves születési évfordulójára a müncheni új Pinakotheka gyűjteményes kiállítást rendezett, amelyen a házigazda-múzeum képein kívül a karlsruhei, berlini és nürnbergi anyag is összejött. 120 kép és körülbelül ugyanennyi rajz szerepel a katalógusban. Finom rendezői fogás volt fölvonultatni a melléktermekben a müncheni kör és a nazarénusok rokonhangulatú grafikáját. Ha nem is adnak semmi háttérrel Feuerbachnak, jó széljegyzetül szolgálnak München művészi történetéhez, amelynek a kiállításra kerülő művész is részese és adósa volt.

Amikor első képei készültek, — a negyvenes évek végén, — München már egy félszázada magán viselte a bajor udvar hellenisztikus örökségét. Udvarról egyébként csak konzervatív finomkodással lehet beszélni, volt egy dille-táns király, voltak paloták és ezekben bútorgyűjtemények. A közepes szépségű, igénytelen külsejű burzsoa város gotikus potroha beleszokott a cézári redőkbe, melyekbe megalomániás királyai bújtatták. A humanisták még csak sörét és retekjét ismerték, sőt a 18. században is csak a szomszédos Nymphenburgnak volt művészete. De az új században München letette a vaskos céhjelvényeket s az Empire allegóriái alá vonult. Megelőzőleg nem juthatott szerephez, túlságosan gazdag és hatalmas városok blokkolták. Keleten az érseki Salzburg; északon az aulikus, szent birodalmi Regensburg, az egyetemi Ingolstadt s a ragyogó Nürnberg; nyugaton a pápai udvart zsíráló Augsburg, a posztós Ulm és délen Innsbruck. Meg kellett várni, amíg a legtöbb bánatos kulturtörténeti emlékké hervad. Meg kellett várni Napoleont is, aki gránátosaival és kódexeivel kora összes köz- és magánügyébe közbetolakodott. Erfurtban egy megleckéztetett fejedelmi földszint tapsolt a császár színészének, páholyból a házigazdán kívül csak Sándor cár nézhette a Comédiet. Ennek a félelmes házigazdának a bajor választó is szövetségese volt, mondjuk páholyon kívül ülő szövetségese, akkor már királyi címmel. Fejedelemből és fejedelmi városból cézári akarat csinált királyt és királyi rezidenciát. A hálás örökösök magán Münchenen öröközték meg a

császári akaratot. Azelőtt papi város volt és neve szerint is szürke szerzetes-társaság, nem pompás egyházejedelem alapítása. Most ráhullt a klasszikus palást.

A romantika nagy csatáját elejétől végig ebben az öltözetben vívta meg. Királyi mecenásai Rómába küldték a rajnai legendák illusztrátorait, hogy a hazatérő ösztöndíjasok rafaéli vonalakba takarják Hamupipókéét. Szent önkényuralmuk eszméjét Schlegelből és a legautokratább romantikából kölcsönözték, de vigyáztak arra, hogy szabad óráikban jó görögfordítók legyenek. Latin császártól kapták a trónt és latin vérű nővel kompromittálták, Lola Montezzel, aki, legalább reméljük, hamisítatlan spanyol volt. München egyszerre hasonlított Arkádiához és a rekonstruált Forumhoz. Görögös villák és hideg, konzuli lépésnek szánt utak. Sajnos hiányoztak belőle az oxfordi diákok, lord urfik s egyéb igazi görögök. Helyettük Görres, a sűrűvérű Luther-ivadék dúlt-fült benne. De a művészei legalább antikok voltak. Rottmann valóságos spártai festőként halt meg.

*

Ebben a csodálatos kontárságban a legkésőbb érkezett Feuerbach volt az egyetlen elgörögösödött barbár és Goethe-növendék. Serdülő korában nem látta álmában a germán vízikirály lányát, gyémántmellű Amazonokkal küzdött öldöklő és hideg csatát. Fiatal papját növendék-félistennek festette: mindkét nemhez tartozónak, megejtő rafaéli hermafroditának. Gyűlölte a virágot, mint az igazi antikok, a természetből csak a forrást és az olajfát ismerte. Legőszintébb tájképe égig tornyosuló kopár sziklavilág, elől Homérosz ökreivel. A hűvös formát nem lazította meg érzékeny témával, örökéletű szenvedélyt keresett hozzá, például Ifigénia nyugalommá koncentrált kétségbeesését, vagy Medea egyöntésű haragját. Szerette az ókor szeretőit és utánczóit, a humanistákat. Az olasz renaissance-udvar embere volt, *cortegiano*, aki megfontolt eleganciával mozgott a szabályos parkban és szép vízióban látta meg a ferrarai kertet, amely fölött Plató, Castiglione és Goethe szelleme lebegett.

Egy harminc éves római asszonyt szeretett, ekkor maga is 32 éves volt. Sok változatban festette meg saját neve alatt (*Nanna*) és még több változatban, mint fiatal leányt vagy fiatalasszonyt. Jogos ellágyulással gondolok arra, hogy Stendhal, a szilaj római patriciuslányok javíthatatlan rajongója nagyon szeretne volna Feuerbach asszonyait.

*

Mindebből Feuerbach semmit sem tudott elmondani. Rossz festő volt. Émelygős előadását a színekkel szemben való bámulatos tehetetlensége még elviselhetetlenebbé teszi. Nem mintha az utolsó félszázad ösztönével irodalmi hajlamai ellen tiltakoznék. Feuerbach idejében irodalmi, sőt ami ennél is rosszabb, drámai volt a festés. A stílusok harcban álltak egymással, de egyformán keresték a pátoszt. Manet, az első objektív festő akkor követte el a legnagyobb gyalázatot, amikor szenvtelen modern festőszemével drámai témához is hozzáérezkedett (*Miksa császár kivégzése*). Munkácsy is tele volt aggatva melodramai ballaszttal, mégis nagy festő volt. Ami sikerült a naturalistáknak, nem sikerült az előkelő literátornak.

Gyűjteményes kiállításán a legvígasztalanabb halál fogadott, a plasztikus halál. Úgy ébresztette föl a pogány világot, amilyenek egyházatyáink kívánták: kövéválva, sőt ennél is rosszabbul, zselatinná válva. Tónustalan tengere fölött fénytelen felhők gomolyognak. Figuráit (még a stilizált renaissance-lovak hú

másolatait is) kenyérbélből gyúrta, az Amazonok csatájának nürnbergi változatán kocsonyás emberek füttyögnek egymáson. Tragikus délre-kívánczósághoz nem talált színeket, kihamvadt ecsetje semmit sem árul nobilis hontalanságából. A hősi álomból méltóságteljes, muzeális méretű giccs lett. Ez az, amit némely német esztéta a Goethe-szellem végső, festői megvalósulásának tart.

Sajnos, még csak lineáris művész sem volt. Fiatalabb társa és bizonyos tekintetben sorsosztályosa, a „problematikus“ *Marées* gyászos firnájzs-mártásával legalább szép és kifejező vonalakat öntött le. *Feuerbach* vonalai nem galvanizálják a körülpólyált teret, dehát melyik 19. század-közepi festőről lehet ezt elmondani? A katalogus-bevezetője szerint minden rajza monumentális vázlat. *Beneczur* ebben nagyobb rutinier volt.

*

Futó látogatásra készültem, de megrendülve mentem el a kiállításról és sokáig haboztam, hogy megírjam-e a mondanivalómat. Az ember néha fzlésbeli kötelességnek tartja elhallgatni maradéktalan véleményét akkor, amikor egy nemes indulatú művész a kifejezésért folytatott küzdelmében semmit sem tud eredeti szándékából megvalósítani.

(München, 1929 december.)

Cs. Szabó László,

ÚJ KÖNYV A HÁZASSÁGRÓL.

Bertrand Russell, a mai Anglia legnépszerűbb gondolkozója, új könyvében olyan témához nyúlt, amelyet a hivatalos filozófusok rangjukon alulinnak tartanak és a vele való foglalkozást szépirókra, *Keyserling*ekre és egyéb kétes existenciákra bízzák. Holott ez a probléma filozófiának ösét, a nagy Sokratest is foglalkoztatta már, legalább is a praxisban és azóta is az emberiség ebben a kérdésben inkább rászorul a bölcsesség mestereinek a tanítására, semmint a tér és az idő, és a transzcendentális sematizmus kérdésében . . . B. Russell új könyve ugyanis a házasságról szól, a címe *Marriage and Morals*.

A fehérlelkű angolokat általában könnyű megijeszteni és szeretik is, ha megijeszti őket. Azok a könyvek kelnek el legjobban, amelyekre egyhangúan kimondják, hogy „nasty“, utálatos. De Russell új könyve felülmúlja *Shaw* és *Chesterton* minden intellektuális mumuskodását. Ez a könyv még a kontinentális embert is megijeszti, legalább is arra az időre, amíg az ember olvassa és szellemességének mágiája alatt áll.

Russell, minden forradalmisága és antikonvencionálizmusa dacára, elfogadja azt a napjainkban általánosan hangoztatott és már csaknem *out-of-date*ként ható megállapítást, hogy a házasság intézménye válságban van. Nem teljesíti eredeti, biológiai és szociális rendeltetését és nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a modern ember életét elviselhetetlenné tegye. Tételének illusztrálására az első fejezetekben igen szellemesen vázolja — a legújabb ethnográfiai és történeti kutatások felhasználásával — a házasság és a szerelem históriáját.

Kezdetben vala a „matrilinéális“ rendszer. Ausztráliában még most is élnek népek, melyek nem jöttek rá, hogy a szerelmi aktus és a gyermek megszületése között okozati összefüggés van. Azt tudják, hogy a gyermek az anyja gyermeke, de azt nem, hogy az apjáé is. Az ausztráliai apák mégis szeretik a kis ausztráliaiakat, mert a feleségük gyermeke — de semmiféle apai joguk nincs. A

Keyserling is
kifejezést
Na, mm!

?

?